

Joan Frederic Calabuig

Les versions de poesia es generen sovint com a projectes molt personals, quasi sempre de llarga durada, que, disposen o no d'entrada de l'interès i el suport d'un editor, es nodreixen sobretot amb l'afany d'algun traductor especialitzat. Aquests traductors, sempre malalts de poesia, estan en bastants casos vinculats a la universitat i la investigació, i no és infreqüent que alguns d'ells siguin també poetes. Es dona, per fi, de tant en tant, que l'aliment nodridor d'un projecte així provinga de l'entusiasme agosarat d'un aficionat. Aquest és, naturalment, el meu cas. Per això, entre els companys de nominació, que agraeix al jurat i al PEN català, em sent un impostor.

És cert que els qui ens hem format en la filologia clàssica se suposa que som, d'alguna manera, «traductors», si més no en potència. I és que el nostre quefer principal, la lectura i interpretació dels textos, acostumem a reflectir-lo durant la nostra formació en traduccions. I tant s'esdevé d'aquesta manera que no és estrany que puguin arribar a confondre's els veritables objectius, i que de vegades ens ensenyen a traduir més que no a llegir. Una certa «llicència de traductor», doncs, sí que em pertoca.

La filologia clàssica ha estat també el camí pel qual hem arribat al grec modern –en una transició natural– bona part dels qui ens hi hem dedicat al nostre país, almenys fins al moment en què aquesta llengua es va fer un lloc a les escoles de traducció. I em fa l'efecte que aquest trànsit, curiós, fa que ens plantejem els nostres treballs amb una perspectiva una mica filològica que pot acabar deixant alguna empremta a les traduccions.

L'elecció del poeta va obeir no tant al seu prestigi com a una qüestió de gust personal. D'entre tots els que tenia a l'abast, els que llegia i admirava –que no eren pocs: la literatura neogrega és fèrtil en bons poetes–, Iorgos Seferis era aquell amb qui em comunicava més fluidament. Tenia l'avantatge, a més, de ser pràcticament inèdit en català: a banda d'algunes aparicions en revistes i antologies, els dos únics reculls traduïts dataven dels anys noranta. És el mateix que ocorre a quasi tots els autors grecs, incloent-hi Elitis, l'altre guardonat amb el Nobel, tret d'alguns casos d'excepció com ara la figura indiscutible de Kavafis, el fenomen Màrkaris i els ressorgiments periòdics de Kazantzakis. Només Ritsos ha gaudit d'una atenció editorial bastant regular en l'última dècada (cinc volums!). La neogrega ens és una literatura llunyana, i no solament en sentit geogràfic.

La predilecció per Seferis em va ser confirmada, com un oracle, per unes paraules sentides enmig d'una conversa: algú –un amic malaguanyat– defensava que per llegir Seferis, calia ser-ne un lector professional. La frase feia referència a l'ensinistrament que exigeix l'expressió de vegades críptica del poeta. Vaig decidir que jo volia ser un «lector professional de Seferis» (confie que es perceba la ironia), i em vaig llançar a la lectura i l'estudi dels seus escrits restants, on pensava que en podria trobar totes les claus ocultes. En efecte, els volums publicats dels seus diaris i dels assaigs, les traduccions de literatura grega antiga i d'europea, i els abundants volums de correspondències van permetre que em formara un quadre bastant complet d'aquesta personalitat que després es mostra, com un destil·lat, als seus poemes. Com es veu, la meua també era una aproximació filològica. Certament, Seferis convida a una tal aproximació, i potser per això és l'autor

de la literatura neogrega al qual s'han dedicat més articles. Però per no desanimar cap possible lector, diré, amb l'«autoritat» que m'atorga la lectura de tants volums (de nou la ironia), que no cal ser un lector professional per gaudir de la seua poesia, que és un poeta que convida a tornar, i que a cada nova lectura es revelen estrats més profunds i significats nous. També pense, tanmateix, que, per traduir Seferis, si no és imprescindible ser-ne un «lector professional», és molt convenient.

El corpus de Seferis té unes dimensions abastables –cap en poc més de 300 pàgines–, i el meu propòsit, a llarg termini, era traduir la seua obra poètica completa. Però ja des del començament vaig plantejar-me fragmentar-lo per fer-lo assumible per a l'edició catalana. Els *Diaris de bord*, els tres reculls pels quals havia començat, eren un conjunt que tenia entitat tant pels títols –són homònims–, com sobretot pel contingut, perquè són els llibres en què el diàleg amb el context històric, que el poeta no havia defugit mai, no sols hi està present, sinó que esdevé el fil conductor.

Perquè Seferis va nèixer amb el segle xx, i, com tota la seua generació, va estar marcat, personalment i creativament, per unes experiències traumàtiques i brutals com no s'havien viscut mai: guerres mecanitzades, massaçres, exterminis, deportacions massives i exilis donaren a aquesta generació un sentit nou del dolor i del patiment. En el seu cas, a més, la destrucció d'Esmirna, la ciutat on havia nascut, i l'expulsió de les poblacions gregues d'Àsia Menor el convertiren en un desarrelat, en un exiliat permanent i sense possibilitat de retorn. El futur incert d'aquest hel·lenisme, ara concentrat dins les fronteres de l'estat grec i orfe de lideratges capaços, es converteix en la seua preocupació perenne. I la reflecteix en aquesta metàfora d'una navegació erràtica per mitjà dels principals esdeveniments d'aquells temps: les vigílies de la Segona Guerra Mundial en un context de dictadura militar a Grècia (*Diari de Bord I*), l'ocupació alemanya i l'exili del poeta (*Diari de bord II*), i, ja als anys cinquanta, el conflictiu procés de descolonització de Xipre (*Diari de bord III*). La forma de *diari* li permetia «explicar les meues peripecies enmig d'un món que té les seues»; de manera que el *jo* del poeta destaca de vegades sobre el *nosaltres* del poble grec a la deriva en el qual normalment s'integra.

Aquesta dissolució de la seua veu en la del poble és potser el motiu pel qual Seferis va posar molt d'afany a aconseguir la simplicitat o naturalitat lingüística, formal i expressiva. Ho reclamava, com un manifest en vers, a «Un vell a la ribera»:

No vull res més que parlar amb senzillesa, que em sigui dada aquesta gràcia.

Perquè el cant l'hem carregat de tantes músiques que a poc a poc s'enfonsa

i tant hem guarnit la nostra art que els oripells li han rosegat el rostre...

L'objectiu era que el seu vers sonés tan semblant com fos possible al parlar comú. Així, defuig l'ús de termes massa cultes o d'artificis com l'encavallament, rarament anteposa el genitiu, i quan posposa l'adjectiu no és mai per necessitats mètriques o ritmiques, sinó per obtenir alguna significació particular. He mirat de ser rigorós amb aquesta senzillesa, i de no fer-li dir en català, embellint l'expressió o introduint mots que el poeta no hauria emprat mai, allò que no diu en grec.

Respecte al lèxic, Seferis tenia un sentit ampli i bastant particular de la llengua grega, alhora diacrònic i sincrònic. D'una banda, entenia que pertany al grec tot allò que en algun moment n'ha format part (fins i tot allò que en deriva: en un poema que porta el provocador títol de «Cançó popular» va arribar a dir que «Les monocotiledònies / i les dicotiledònies / florien a la plana...»). En conseqüència, introduïa, sovint sense cap advertiment, mots del grec antic i del medieval, i amb una relativa freqüència, citacions literals dels autors clàssics –en particular dels tràgics o del Nou Testament, entre molts altres. En el meu text he recorregut a les traduccions clàssiques catalanes, sobretot les

de Carles Riba, que ressalten per elles mateixes enmig d'un català més planer.

D'altra banda, tenien també cabuda a la seua llengua totes aquelles creacions populars i genuïnes que, tot i restar al marge dels parlars més formals, connectaven directament amb els orígens de la llengua. Termes que, per a un lector grec de poesia, eren desconeguts però entenedors. Conformen un cas especial els abundants dialectalismes xipriotes que Seferis emprà deliberadament en el tercer *Diari de bord*, dedicat a l'illa. Per donar tocs d'aquest color a la traducció he espargit ací i allà alguns termes valencians, amb la confiança que puguen fer aquella impressió al lector que sense ser-li propis els entén. A «El dimoni de la lascívia», d'aquesta col·lecció xipriota, he utilitzat entre altres recursos, a més, les formes verbals valencianes, més antigues per reproduir d'alguna manera el to arcaïtzant que Seferis donà al poema, tot imitant la llengua de les cròniques medievals.

Seferis adoptà el vers lliure després dels dos primers reculls, i des d'aleshores va emprar la rima excepcionalment, sobretot en poemes paròdics, per atorgar-los un to impostat, o també en peces que volien ser cançons populars. Un d'aquests últims és «Agiánapa II», l'únic en què he mantingut la rima. Tanmateix, en els poemes paròdics, com ara «Als voltants de Kírenia», l'he evitada per por que aquesta conversa entre dames britàniques no acabés semblant un sainet valencià.

El vers lliure de Seferis es caracteritza per un sentit del ritme que vol ser, també en això, tan acostat com sigui possible a la dicció de la llengua del poble. Considerava el iàmbic el ritme més pròxim al natural de la llengua grega. Aquesta dicció rítmica del seu vers esdevé, a més, contínua per efecte d'una marcada escassetesa de puntuació. Sense obsedir-me en els iambes, he cercat que el text català sempre avancés sobre una base rítmica perceptible en una lectura en veu alta –de quina altra manera es pot llegir la poesia?–, i no m'he deixat portar per la temptació, per facilitar-ne la comprensió, d'omplir els poemes de comes i punts, amb els quals, a més, s'hagueren perdut certs jocs d'indefinió sintàctica que el poeta perseguia de vegades i que jo he intentat reproduir fins on he estat capaç.

I, per acabar, solament vull dir quatre paraules sobre la qüestió de l'hermetisme. Un –modestament– «lector professional de Seferis» corria el risc, del qual he procurat guardar-me'n, de caure en les traduccions interpretatives, i privar així el lector del plaer de la interpretació pròpia i per mitja d'ella, potser, de la possibilitat de convertir-se en un «lector aficionat de Seferis». No sé si me n'hauré sortit.

**Iorgos Seferis. *Diaris de bord* [Traducció de Joan Frederic Calabuig].
Martorell: Adesiara, 2019.**

